

STADSHOLMEN

KNAPERSTA 2

Knaperstavägen 5-7

LÅNGHOLMEN

Stadsholmen

AB Stadsholmen är Stockholms stads bolag för förvaltning av äldre, kulturhistoriskt värdefulla fastigheter. Vi äger och förvaltar merparten av bebyggelsen inom kulturresevatet östra Mariaberget, Skinnarviksberget, Åsöberget och Vita bergen samt området vid Katarina kyrka. Dessutom är Stadsholmen största fastighetsägare i Gamla stan, på Långholmen och i Djurgårdsstaden. Vi äger och förvaltar även gårdar i ytterstaden – stamfastigheter från vilka stadens moderna förorter vuxit fram. För närvarande omfattar beståndet 279 fastigheter med drygt 700 byggnader, som inrymmer 1633 lägenheter och 804 lokaler. Stadsholmen är ett dotterbolag till AB Svenska Bostäder.

Stadsholmen bildades 1936 av samfundet S:t Erik för att rusta upp några kvarter i Gamla stan. Stadsholmen är det äldre namnet på denna stadsdel. 1967 förvärvade Stockholms stad bolaget och överförde merparten av sitt äldsta bostadsbestånd till Stadsholmen. Under åren har även Stadsholmen övertagit byggnader från andra fastighetsägare som byggnadsstyrelsen, kriminalvården och Gatu- och fastighetskontoret i Stockholm.

Med tiden har ett synsätt vuxit fram där antikvariska principer baserade på varje hus historia och förutsättningar blivit vägledande för hur byggnader och yttre miljö ska förvaltas och rustas. Flertalet av våra fastigheter har högsta klassificering (blå) vilket innebär att de har så stora kulturhistoriska värden att de motsvarar kraven för byggnadsminnen. För oss är byggnadsvård ett vardagsarbete och allt vi gör präglas av respekt för husen och deras historia.

FAKTABLAD

Byggnader och miljöer berättar ofta något om vår historia. Genom byggnaderna kan vi få veta hur staden och samhället förändrats. Husen ger oss också kunskap om hur människor har arbetat, bott och inrett sina hem och de speglar även olika gruppers livsvillkor.

Somliga hus är väldokumenterade och omskrivna medan andra är mer anonyma. Under några år har vi tillsamman med Stadsmuseet i Stockholm arbetat med att sammanställa en kortfattad information om alla våra fastigheter; information om när husen byggdes, hur de har förändrats och hur de har använts under åren.

För att kunna beskriva den enskilda fastighetens historia har vi dels besökt varje hus för att se vad som finns kvar från äldre tid och dels letat uppgifter i arkiv och litteratur. En del nya foton har tagits för att illustrera faktabladet.

För att hinna med alla fastigheter inom rimlig tid har arbetet byggts på lättåtkomliga uppgifter. Ingen fullständig arkivforskning har alltså gjorts och de historiska beskrivningarna är därför inte heltäckande. Ibland kan uppgifter i olika arkiv också vara motsägelsefulla och det har inte alltid funnits möjlighet att reda ut frågetecken. Faktabladet kan därför komma att fördjupas och förändras vid nya undersökningar i framtiden.

Faktabladet finns samlade på Stadsholmens webbplats www.stadsholmen.se

- 1 STORA KNAPERSTA**
- 2 LILLA KNAPERSTA**
- 3 UTHUSLÄNGA**

TILL HÖGER STORA KNAPERSTA OCH TILL VÄNSTER LILLA KNAPERSTA. FOTO: J. MALMBERG.

Stora och Lilla Knapersta är exempel på den typ av enklare trähusbebyggelse från 1700- och 1800-talet som till stor del har försvunnit under 1900-talet.

De båda byggnadernas ursprung är inte helt klarlagt. Byggnaden Stora Knapersta uppfördes möjligen 1830 av uppfinnaren och arkitekten Immanuel Nobel, far till Alfred Nobel. Delar av Lilla Knapersta är möjligen en 1700-talsbyggnad som flyttats till platsen under 1800-talets andra hälft. Knapersta har från 1800-talets mitt varit en del av Långholmens fängelsekomplex. De båda byggnaderna illustrerar bostadsförhållandena för vaktpersonalen från sent 1800-tal fram till 1970-talet då fängelset lades ner. Byggnadernas interiörer bevarar vissa detaljer från 1800-talet men präglas till stor del av senare ombyggnader.

Stora och Lilla Knapersta är grönvärderade enligt Stockholms Stadsmuseums kulturhistoriska klassificering. Det uthus som hör till fastigheten är gulmarkerat. Detta innebär att Stora och Lilla Knapersta har ett särskilt kulturhistoriskt värde medan uthuset har ett visst kulturhistoriskt värde.

OMRÅDESBESKRIVNING

Långholmen är idag en plats med stora grönområden

som nyttjas för rekreations- och fritidsaktiviteter. Mittpartiet av ön domineras fortfarande av fängelsekomplexet vars verksamhet avvecklades på 1970-talet. På ön finns flera kulturhistoriskt värdefulla miljöer som skyddas i stadens översiktsplan. Till dessa räknas Sjötullens byggnad från 1700-talet, Karlhälls gård, Målarvarvet samt delar av det före detta fängelset.

Inom fängelsekomplexet har merparten av bebyggelsen ett stort kulturhistoriskt värde. De äldsta delarna av anläggningen tillhörde malmgården Alstavik som kronan 1724 köpte in, och vars huvudbyggnad uppfördes på 1670-talet. Här inrättades ett spinn- och rasphus, det vill säga en arbetsinrättning för bland annat småkriminella, prostituerade och tiggare. Under 1740- och 1750-talet uppfördes flera byggnader enligt ritningar av stadsarkitekt Johan Eberhard Carlberg. Sedan dess har fängelseystemet reformerats flera gånger vilket avspeglas i om- och tillbyggnader av fängelsemiljön. Till denna hör även ett flertal byggnader utanför fängelsemurarna som nyttjas som bostäder.

STORA KNAPERSTA SETT FRÅN GÅRDSPLANEN. ENTRÉN HAR EN HELFRANSK PARDÖRR FRÅN 1800-TALET. FOTO: J. MALMBERG.

HISTORIK

Stora Knapersta (Nr 1 på kartan)

Namnet Knapersta finns omnämnt 1830 i samband med att uppfinnaren och arkitekten Immanuel Nobel (far till Alfred Nobel) arrenderade det äldsta tullinspektorsbostället på ön. Nobel skall ha uppfört ett tvåvånings trähus utanför tullinspektorsboställets tomt, förmodligen byggnaden Stora Knapersta. Huset finns med på en karta över Långholmen från 1838. Knapersta omnämns 1846 som korpralskola för utbildning av underofficerare och 1853 som kolerasjukhus. Sedan Lilla Knapersta uppfördes väster om vägen har huset kallats Stora Knapersta. 1883 inreddes sex personalbostäder för underofficerare men redan 1899 skedde en ny ombyggnad, då till fyra konstapellägenheter. Byggnaden renoverades under 1980-talet av hyresgästen i samarbete med Stadsmuseet. Det krävdes omfattande åtgärder på grund av rötskador. Snickerier bevarades i möjligaste mån men många snickerier ersattes av nytillverkade lika befintliga. Vindsvåningen inreddes med bostadsrum och en ny vindstrappa uppfördes. I dag är bottenvåningen utställningslokal, övervåningen och vinden är bostad.

Lilla Knapersta (Nr 2 på kartan)

Dagens vinkelbyggnad består av en äldre sydvästlig del och en östlig tillbyggnad. Den äldsta delen skall enligt uppgift ha flyttats till tomten år 1876. Möjligast är byggnaden fängelseklockarens trähus som låg i vägen för det nya centralfängelset. På sin nya plats blev det lilla huset bostad för fyra vaktfamiljer. Det finns emellertid en byggnad utmärkt på denna plats på en karta från 1863, och byggnadens ursprung är därför inte helt utrett. 1907–1908 byggdes en östlig del till, delvis enligt ritningar av fångvårdsstyrelsens biträdande arkitekt Gustaf Lindgren. Lilla Knapersta upprustades av fastighetskontoret på 1980-talet. Liksom i Stora Knapersta krävdes omfattande åtgärder på grund av rötskador. Snickerier bevarades i möjligaste mån men många snickerier ersattes av nytillverkade lika befintliga. Idag finns en tapetmakarverkstad i bottenvåningen och två lägenheter i ovanvåningen.

Uthuslängan (Nr 3 på kartan)

Till fastigheten Knapersta hörde en uthuslänga som revs 1988 och återuppfördes som förråd och verkstad. De tre byggnaderna överfördes till AB Stadsholmen 2005.

BYGGNADSBESKRIVNING

Stora Knapersta

Trähuset är uppfört på stengrund med liggtimmer, utvändigt klädd med en fasad av liggande, rödmålad panel. Det tegeltäckta taket har två kupor mot öster. Fönstren, varav vissa är blindfönster, har vitmålade, släta foder. Även de våningsavskiljande listerna och hörnbrädorna är vitmålade. Entrén i väster har en helfransk pardörr från 1800-talets förra hälft. Byggnadens planlösning är i stort sett bevarad från 1890-talet. Viss 1800-tals inredning finns bevarad i form av dörrblad och dörrfoder. Kakelugnarna och vissa dörrblad och dörrfoder har flyttats till fastigheten efter renoveringen.

Lilla Knapersta

Byggnaden är en två våningar hög vinkelbyggnad

med liggande rödmålad panel och sadeltak täckt med tvåkupigt tegel. Den äldre västra delen har kallmurad naturstensgrund och ytterväggar av trä i skiftesverk. Den yngre delen har gjuten grund och väggar av spåntade brädor. Fönstren har vitmålade, släta foder. Även de våningsavskiljande listerna och hörnbrädorna är vitmålade. Entréerna har pardörrar från omkring 1900. Möjligen är planlösningen i den äldre delen bevarad från 1800-talets slut. Interiören präglas i övrigt av ombyggnaden 1907–1908. En vit kakelugn från sent 1800-tal är bevarad i den äldre delen. Ytterligare en kakelugn har flyttats till huset efter 1980-talets renovering.

Uthusbyggnaden

Byggnaden är uppförd på gjuten grund med panel av stående panel, taket är plåttäckt.

GEMENSAMT ANSVAR FÖR VÅR LEVANDE HISTORIA

Byggnader och miljöer med stort kulturhistoriskt värde berättar alltid något väsentligt. Det kan handla om stadsutveckling, samhällsförändringar, arkitektur, stilideal eller hantverksmetoder, men också om hur människor har bott och inrett sina hem eller om de skilda livsvillkoren för olika sociala skikt. Att fastigheterna byggts om och moderniserats under årens lopp är en del av historien.

Vi och våra hyresgäster är tillfälliga brukare i ett långvarigt historiskt skede. Vi har ett gemensamt ansvar för att aktivt och på ett varsamt vis bevara de värdefulla miljöerna till framtida generationer. Varsamhet kan bland annat innebära att behålla äldre planlösningar och att vara rädd om inredningsdetaljer som paneler, dörrar, lister och kakelugnar. Anpassningar och förändringar kan ske, men utan att vi förvanskar oersättliga värden. Individuella bedömningar måste alltid göras från fall till fall. Vi ska inte glömma att stilar och behov skiftar över tiden. Det vi idag kan tycka vara otidsenligt kan av kom-

mande generationer upplevas positivt och värdefullt.

Att använda traditionella material som kalkputs eller oljefärg är också viktigt, liksom att utforma nya inredningsdetaljer så att de passar i miljön. Vid vanlig städning och rengöring måste vi ta hänsyn till att de material och ytskiktbehandlings som finns i husen – till exempel trä, kalksten, stuck, oljefärg, limfärg och linoleum – är ömtåliga och kräver särskild försiktighet. Även innergårdar och trädgårdar har sina särskilda förutsättningar och ska skötas och utvecklas så att karaktären bevaras.

Stadsholmen har samlat sina riktlinjer för fastighetsunderhåll i broschyren ”Ett stockholmskt kulturarv – att förvalta borgarhus och kåkar”. Alla hyresgäster har fått skriften, men den finns också på vår hemsida. Här finns också några konkreta råd om hur man som hyresgäst bäst vårdar de gamla husen och miljöerna. På Stockholms stadsmuseums hemsida finns allmän information om byggnadsvård, www.stadsmuseum.stockholm.se.